

Nem csatlakozott a karénekekhez

Tamási Áron és az adácsi técesz-párttitkár esete

MEZŐ GÁBOR

„A választmány [az Írószövetségé] rendben van, én egy nevet kifogásolok. Tamási Áronnal kapcsolatban amellet voltam, tárgyaljunk vele, vállalja, vagy nem. Most mégis felvetem, szabad-e neki itt lenni? Mégis ez az ember írta a *Gond és Hitvallást*.¹ Azokat a csepeli munkásokat, akik ezt terjesztették, börtönbe zárták, ő maga még ki sem nyögte, hogy megbánta...”² (Kádár János, 1959).

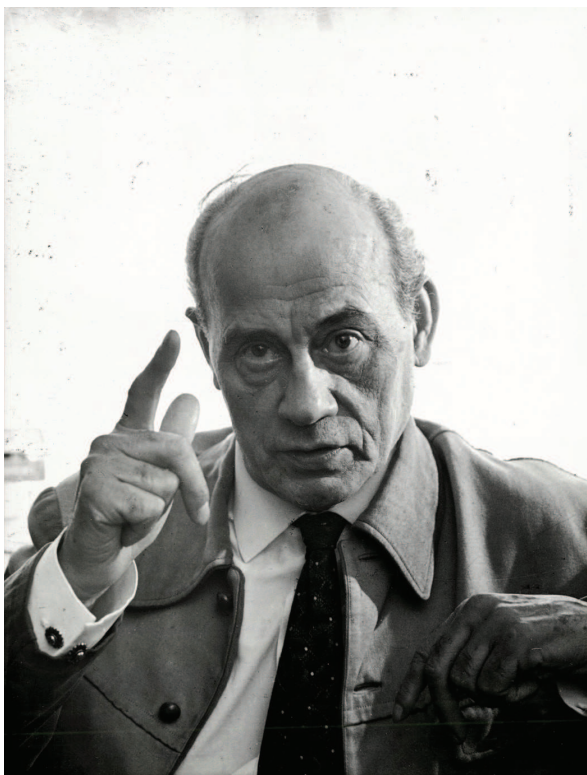
Azt hiszem, a fenti idézetnél nem kell erősebb bizonyíték ahhoz, hogy kihangsúlyozzuk: Tamási Áron nem volt a Kádár-rendszer kegyeltje. Ha a művészek beskatulyázására Aczél György főideológus hírhedt kategóriáit („tiltott, túrt, támogatót”) alkalmazzuk, akkor kijelenthető, hogy az író az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején a megtúrtak közé tartozott. Ötvenhatos szerepét ismerve ezen nem csodálkozhatunk:

„A hatalmak, melyek a maguk rendszerében élni jónak és helyesnek látják, adják meg nekünk a lehetőséget, hogy mi is a magunk emberi és nemzeti formánkban élhessünk. Ez a forma nem más és nem is lesz más, mint a társadalmi demokrácia és a nemzeti függetlenség formája” – írta Tamási *Magyar fohász* című beszédében,⁴ amely 1956. október 26-án hangzott el a rádióban. „Bűnét tetézve” később, a szabadságharc leverése után sem hallgatott, december 28-án az Írószövetség taggyűlésén felolvasta *Gond és hitvallás* című írását, melyet Kádár még három évvel később is felemlített. Nem véletlen, hogy az írók perében többször beidézték tanúként, író társa, Tardos Tibor elbeszélése⁵ szerint példásan bátran viselkedett Vida Ferenc bíró előtt. Más kérdés, hogy a bíróság előtt ez keveset számított: Déry Tibort kilenc, Háy Gyulát hat, Zelk Zoltánt három, míg Tardost másfél évre ítélték.

Később, a börtönbüntetések, kirótt vagy önkéntes alkotói szilenciumok időszakát követően következett az enyhülés. A hatalom módszert váltott, a nyílt intézkedések mellett a titkosrendőrség jutott főszerephez. Az állambiztonság szervezett ügynökök⁶ segítségével bomlasztotta az „ellenforradalom” idején közösen fellépő írók közösségét, mindent elkövetve az amúgy is meglévő – népi–urbánus – ellentétek elmélyítéséért. Magam is olvastam azokat a külön dossziékban rendszerezett jelentéseket, amelyek Lipták Gábor író, kultúrtörténész balatonfüredi villájában⁷ és Tompa Kálmán orvos, mecénás lakásában készültek.⁸ Tamási neve is sűrűn felbukkan ezekben a dokumentumokban, most mégis egy olyan feljegyzést idéznék fel, amely nem a belső hálózat, hanem az MSZMP Központi Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztályának készült.

Az évszám – 1963 – lényeges. Ebben az esztendőben hirdettek „általános amnesztiát”,⁹ a politikai elítéltek többségét kien-

Tamási Áron, Budapest, 1965 (Petőfi Irodalmi Múzeum, fotó: Gink Károly)

gedték, bár bent tartották azokat, akiket a hatalom korábban köztörvényes bűnözőkké nyilvánított. Tamási börtönbe zárt író társai ekkor már szabadlábon voltak, ő maga is szabadabban írhatott. Megjelentek novelláskötetei, regényei (például újra kiadták legismertebb művét, az Ábel-trilógiát),¹⁰ s mivel nem viselkedett kifejezetten ellenségesen, nem lépte túl az adott ideológiai határvonalakat,¹¹ nemigen háborgatták.

Komoly, szóbeli feljelentés

Nem tudni, mi járhatott a Heves megyei Adács elöljárójának a fejében, amikor 1963 decemberében közönségtalálkozóra hívták az írókat, de komoly csalódás érte őket. Szocialista „kulturálalkozóra” számíthattak, ehhez képest Tamási kifejezetten „problémás” előadást tartott. Meglepte ezzel az adácsi fogadóbizottságot, köztük Kocsis Lászlót, a helyi termelőszö-

vetkezet párttitkárát, aki feljelentéssel viszonzta az őszinte szavakat. Panasztát az MSZMP megyei kirendeltségén dolgozó Varga István jegyezte le.¹² A szöveg stílusa¹³ rögyvest elénk varázsolja a hatvanas évek sápadt, paranoiás légkörét:

„1963. december 8-án Tamási Áron Kossuth-díjas író Adács községben MESZÖV [a földműves-szövetkezet megyei szövetsége] és a helyi vezetők meghívására találkozott a község dolgozóival. Kocsis László elvtárs – a tsz párttitkára – ezzel kapcsolatban az alábbiakat mondta el:

Tamási Áront nagy bizakodással várták a község dolgozói, mivel tudták, hogy Kossuth-díjas író, de csalódtak benne. A kulturteremben megrendezendő író-olvasó találkozó megnyitáskor ünnepélyesen köszöntötték /úttörők a hatvani virágházból hozatott élő virággal üdvözölték/. Tamási Áron a meleg fogadtatást 18 perces beszédében két gyermekmese elmondásával viszonzta.”

Ám az „élő virág” átadását és a gyermekmesék előadását követően valami olyasmi történt, amire senki sem számított:

„A két mese elmondása után az elnöklő párttitkár elvtárs kérte az írot, hogy kérdéseket tehessenek fel az emberek. [...] Az első kérdés az volt, hogy arra adjon választ, hogy a Kossuth-díjat miért, illetve melyik művéért kapta? Válasz: »Nézzék, minek adták a Kossuth-díjat. Akkor megmondtam a miniszternek, hogy nem érdemlem meg, miért adják.« Ugyanakkor tudatta a hallgatóságával, hogy 1952–53-ban írt két művét nem adták ki.¹⁴ Jelenleg ugyancsak nem adták ki az egyik szindarabját. Ugyanakkor azt is sietett kijelenteni, hogy ebben a társadalmi rendszerben nem tudnak megélni egyes írók. Igaz, mondta tovább, hogy van egy pár író, akik irhatnak akármit, azoknak úgymint kiadják műveiket”.

Tamási Áron hű maradt az író-olvasó találkozók igazi értelméhez, őszintén, kendőzetlenül beszélt. Asztalfiókban maradó munkákat, indexre tett vagy éppen érdemtelenül felemelt, százezres példányszámokkal jutalmazott írókat említett, bemutatva hallgatóságának az aczéli kultúrpolitika árnyoldalait. Nem éppen ezt várták a Kossuth-díjjal kitüntetett és/vagy „megbélyegzett” („velünk van”) művésztől. Nem beszélve a folytatásról:

„Ugyancsak elmonda, habár ezt a kérdést nem vetették fel neki, hogy ő Romániából származik, és végtelenül szereti az ott élő magyarokat. Mindig sajnálattal gondol rájuk, mert rosszul bánnak a magyarokkal, nemzeti sovinizmus van”.

Ennél a résznél könnyű elképzelni a kínosan feszengő, vásárnap ruhájukat egyre szűkebbnek érző pártemberek zavarát. A nemzetiségi kérdés ’56-hoz hasonlóan tabunak számított a Magyar Népköztársaságban, az erdélyi magyarság nehéz helyzetét különösen kényes volt szóba hozni.¹⁵ Érthető, hogy a „község vezetői nem voltak megelégedve Tamási beszédével”.

Budapesten sem. Varga István feljegyzését 1964. február 13-án továbbították Balló Istvánnak, az Agitációs és Propaganda Osztály képviselőjének, aki tollal írt megjegyzése szerint négy nappal később lezárta az ügyet. Tamásival végül nem „statuáltak példát”, így utólag csak hálások lehetünk a tézes Kocsisnak: rosszindulatának hála, fennmaradt ez a példamutató epizód. Tamási Áron egyenességet, bátorságot tanúsított egy olyan korszakban, amely megalkuvásra, hallgatásra épült. Ahogyan sírkövén áll:

„Törzsében székely volt
Fia Hunniának
Hűséges szolgája
Bomlott századának”.

1 TAMÁSI ÁRON: *Gond és Hitvallás*. Újraközölve: *In memoriam Tamási Áron – Zeng a magosság*, szerk. TAMÁS MENYHÉRT, Nap Kiadó, 1999, 240–241.

2 Kádár János az MSZMP Politikai Bizottságának 1959. június 30-ai ülésén. Forrás: *Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatáspolitikai és cenzúra 1956–1963 (Dokumentumok)*, szerk. CSEH GERGŐ BENDEGÜZ, KALMÁR MELINDA, PÓR EDIT, Bp., Osiris, 1999, 145.

3 EÖRSI LÁSZLÓ: *Ideológiai pragmatizmus és (Ön)cenzúra*, Világosság, 2008/11–12.

4 *Magyar fohász*. Elhangzott a rádióban 1956. október 26-án. Újraközölve: *In memoriam Tamási Áron – Zeng a magosság*, szerk. TAMÁS MENYHÉRT, Nap Kiadó, 1999, 221–222.

5 TARDOS TIBOR: *A tengervíz sós*, Magyar Nemzet, 1991. augusztus 5., bővebben: SÍPOS LAJOS: *Tamási Áron*, Elektra Kiadóház, 2006.

6 Például Szentiványi „Duna” Kálmán, lásd: SZÖNYEI TAMÁS: *Titkos írás. Allambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956–1990*, Noran, 2012.

7 ÁBTL 3. 1. 5. O-13215/1-2 („Történéssz” dossziék)

8 ÁBTL 3. 1. 5. O-11803/1-5 („Ellenállók” dossziék)

9 1963. évi 4. sz. törvényerejű rendelet a közkegyelem gyakorlásáról. Forrás: <http://www.abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/1963.%204tvr..pdf>

10 TAMÁSI ÁRON: Ábel. Trilógia, (*Ábel a rengetegben – Ábel az országban – Ábel Amerikában*) 1–3, Bp., Szépirodalmi, 1960.

11 Kádár a Hazafias Népfront Országos Tanácsának 1961. december 8-i ülésén beszélt a finomított diktatúráról: „Igenis, úgy vesszük: aki nincs a Magyar Népköztársaság ellen, az vele van; aki nincs az MSZMP ellen, az vele van; és aki nincs a népfront ellen, az vele van.” Forrás: *Népújság*, 1961. december 10., 291. szám.

12 *Feljegyzés*, MOL M-KS-288. 7-22. cs. – 1964. 21. ő. e.

13 A helyesírási hibákat – amelyek jelentős része az írógépj hiányos betűkészletéből fakadt – változtatlanul hagytam.

14 Tamási „hányattatott sorsú” műveivel kapcsolatban érdemes elolvasni a már említett kötetet: SÍPOS LAJOS: *Tamási Áron*. Ugyanebben olvasható, hogy Tamási szétosztotta barátai és rokonai között a Kossuth-díjért járó összeget.

15 A román–magyar viszonyról Fodor József írt kiváló tanulmányt: *Román–magyar kapcsolatok a kommunizmus időszakában*, forrás: <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/010Studium.Fodor.pdf>

Tamási Áron otthonában, Budapest, 1955 (Petőfi Irodalmi Múzeum, fotó: Keleti Éva)